

INGLIZ TILI O'QITISHDA MADANIYATLARARO MULOQOT MUAMMOLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH USULLARI

Raxmatova Zulfiya Mametxonovna

Andijon davlat chet tillar instituti

Ingliz tili nazariy aspektlari kafedrası o'qituvchisi

zulfayaraxmatova61@gmail.com Tel: +998930611771

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7571704>

ARTICLE INFO

Received: 16th January 2023

Accepted: 23th January 2023

Online: 25th January 2023

KEY WORDS

Lingvomadaniyatshunoslik,
madaniyatlararo muloqot
kompetensiya,
madaniyatlararo ta'lim,
ijtimoiy rollar, ijtimoiy-
madaniy adaptatsiya.

ABSTRACT

Ushbu maqolada madaniyatlararo muloqot kompetensiyasida ingliz tilini o'qitishning funksiyalari hamda ingliz tilini o'rganuvchilarning madaniyatlararo muloqot kompetensiyasini qanday rivojlantirish, shuningdek ijtimoiy-rolli muloqotni o'qitishning maqsadlari muhokama qilinadi.

Ingliz tilni o'qitish va o'rganishda fonetik, grammatik va leksik sathlar bilan birga o'rganilayotgan tilda qabul qilingan standartlarni ham bilish talab etiladi. Chet tilni o'qitish metodikasida turli madaniyatlarning o'zaro munosabatini o'rganish XX asrning 80-yillarida vujudga keldi. Bu masalani inglizzabon mamlakatlar olimlari ham tadqiq eta boshladi. Jumladan, muhojirlarga chet tilni o'rgatishga oid tadqiqotlar, madaniyatlararo pedagogika, xorij safariga tayyorgarlik ko'ruvchilarni o'qitishga oid seminarlar orqali maxsus o'rganila boshlandi.

Shuningdek, Angliyada ham madaniyatlararo muloqot yondashuvi chet til mashg'ulotlarida (XX asrning 80-yillari oxiri – 90-yillar boshlarida) ingliz olimlari D. Joyce va A. Hengeld tomonidan qo'llanila boshlangan va ular yaratgan darsliklar, asosan, maktabning yuqori sinf o'quvchilari uchun mo'ljallangan edi.

Ijtimoiy-madaniy kompetensiyani rivojlantirish ijtimoiy-madaniy adaptatsiya (moslashuv), yangi madaniyatga shaxsning integratsiyalashuvini taqozo etadi. Ko'p tadqiqotchilar ijtimoiy-madaniy kompetensiyani mamlakatshunoslik va madaniyatshunoslik fanlariga bog'liq holda talqin etadilar.

Lingvomadaniyatshunoslik fanining yuzaga kelishi ham bu qarashlarni yuzaga kelishini tasdiqlaydi.

Shukurali Atayev quyidagicha takidlaydi, tilni o'rganishni mamlakatshunoslik bilan birga olib borish talabalaridagi o'qishga nisbatan nihoyatda kuchli qiziqishni uyg'otadi hamda muloqot jarayonida zamonaviy o'qitishdagi til, xalq madaniyati, mamlakatshunoslik tarixi, an'analarga oid masalalarni hal etish imkonini yaratadi [1,5].

Hozirgi kunda madaniyatlararo ta'lim madaniy bag'rikenglik sifatida etnotsentrizm va irqchilikni bartaraf etuvchi tarbiya vazifasini ham o'tamoqda. Bu masala hozirgi globallashuv

davrida asosiy muammolardan biriga aylandi. Bir yuz o'ttizdan ortiq millat va elat vakillari istiqomat qiluvchi mamlakatimiz uchun bu masala muhim ahamiyatga ega. Ta'lim oluvchilarning ko'p madaniyatli va ko'p tilli muhitga moslashishini saqlash xuddi lingvistik idrok etish, ijtimoiy va kommunikativ kompetensiyani kengaytirishdek pedagogik maqsad hisoblanadi. Maqsadimiz biror xorijiy tilni o'rganishda o'sha mamlakatga oid lingvomadaniy xususiyatlar bilan ham tanishish ta'lim oluvchilarning kelgusida chet ellik hamsuhbati bilan muloqot jarayonida duch kelinishi mumkin bo'lgan muammolarni bartaraf etishini ta'minlashdir. Misol uchun, ingliz xalqida "uy sharoiting va sayohat uchun istagancha pul sarf qilishing mumkin, lekin taom yoki kiyim-kechak uchun emas", – degan naql bor. Bu aqida mazkur xalqda ma'naviy qadriyatlar birinchi navbatda ekanligini, moddiy tushunchalar esa ikkilamchi o'rindaligidan dalolat beradi. Shuningdek, ingliz xalqi o'z kasbi, mutaxassisligini to'liq egallashga bo'lgan munosabatini quyidagi fikrda kuzatish mumkin: "Odatda inglizlar pul topish uchun ishlashadi, lekin yaponlar ishlash uchun ishlashadi. Ish va kasb ko'pgina yaponlar uchun asosiy hayot manbayi hisoblanadi". Darhaqiqat, inglizlarda birinchi navbatda ish, muvaffaqiyat turadi. Ya'ni oyoqqa turib olish, keyin esa oila qurish.

O'zbek madaniyatida esa birinchi galda oilaviy qadriyatlar, uylanish, farzandli bo'lish, ya'ni o'zidan keyin zurriyot qoldirishlik ustuvorlik qiladi. Shuningdek, bu xalqqa xos yana bir jihatga e'tiborimizni qaratamiz: "Inglizlar xonaga kirganda o'zlariga shaxsiy makon yaratish uchun eshikni yopishadi (begonalar uchun emas)", ya'ni shaxsiy hayot, ular ko'proq o'zlariga vaqt ajratishlari, o'z ustida ishlashlaridan darak beradi [3.64].

Albatta, talabalar chet tildagi matnni o'qish jarayonida yuqoridagi milliylikni aks ettiruvchi stereotiplarga duch keladi. Madaniyatlararo ta'limning maqsadi o'zga madaniyat vakillari bilan kasbiy va shaxsiy maqsadlarga hamjihatlik bilan erishish va bu yo'lda turli xil salbiy holatlar, tushunmovchiliklarning oldini olishdan iborat.

Turli madaniyat vakillaridan iborat mashg'ulot o'z tili, jamiyati va madaniyatiga oid bilimlarni idrok qilishni nazarda tutadi. O'zga madaniyat bilan tanishishning tayanch nuqtasi bu – til o'rganuvchining shaxsiy madaniy tajribasi va tasavvuridir.

Madaniyatni qiyosiy tadqiq etishda o'sha xalqning turmush tarzi, o'xshash va farqli tomonlarini aniqlash kerak. L.Bredella va V.Delanning e'tirof etishicha, "Madaniyatlararo chet til mashg'ulotlari murosa qilish imkoniyatlariga o'z hissasini qo'shishi va turli xil madaniyat vakillari bilan hamjihatlikda umumiy muammolarni

hal qilishni qo'llab-quvvatlashga o'rgatadi [2.58].

Madaniyatlararo muloqot deganda ko'p va turli madaniyatlardan kelgan odamlarning yuzma-yuz muloqot qilishi tushuniladi. Chet tili o'qituvchilari uchun o'quvchining madaniyatlararo muloqot kompetentsiyasini rivojlantirish chet el madaniyatini qanday o'rgatish kerakligini bilishdir. Chet tillarini o'qitishda madaniyatni o'qitish - bu dunyodagi barcha universitetlar va kollejlarda til o'qituvchilari tomonidan qarshi olingan savol. Til va madaniyat o'rtasidagi munosabatlar dinamikdir. Birinchidan, til madaniyatning muhim qismidir. Bu madaniyat o'z e'tiqodlari, qadriyatlari va me'yorlarini uzatadigan asosiy vositadir. Ikkinchidan, tilga madaniyat ta'sir qiladi. Til madaniyatning eng muhim tashuvchilaridan biri bo'lib, ikkinchisini aks ettiradi. Agar til bo'lmasa, madaniyat ham ma'lum bo'lmaydi. Bir tomondan, madaniyat tilning asosi va eng muhim atributlaridan biri bo'lib, unga katta ta'sir ko'rsatadi. Madaniyat bo'lmasa, til manbasiz suvga, ildizsiz daraxtga

o'xshaydi. Turli va ko'p darajali aloqalar va aloqa shakllarini saqlab qolish uchun nafaqat tilni bilish, balki chet el madaniyati qoidalari va qoidalarini ham bilish kerak. Xalqaro aloqalarning har bir ishtirokchisi to'liq madaniyatlararo tushunish uchun bitta til etarli emasligini tezda anglaydi, bu esa muloqot jarayonini bilishni, sheriklarni noto'g'ri tushunishni oldindan bilishni va undan qochishni talab qiladi. Mamlakatlar o'rtasidagi sifat jihatidan yangi munosabatlarning bosqichma-bosqich rivojlanishi ikkala chet tillarini o'rganish, ulardan mamlakat ichida va xorijda og'zaki va yozma muloqotda foydalanish uchun katta imkoniyatlar yaratilishiga xizmat qildi. Shunga ko'ra, hozirgi bosqichda ingliz tilini ravon bilish akademik va kasbiy muhitda madaniyatlararo muloqot vositasi sifatida, ijtimoiy va iqtisodiy muammolarni hal qilish sharoitida har qanday turdagi mutaxassislarning kasbiy kompetentsiyasining ajralmas qismi hisoblanadi. Chet tillarini o'rganish bilan biz ushbu tilda gapiradigan odamlarga tegishli madaniyatni o'rganamiz. Va bu holatda biz "madaniyatlararo ta'lim" atamasini uchratamiz. O'z madaniyati va butun dunyo bo'ylab boshqa madaniyatlar haqida ko'proq xabardor bo'lish va yaxshiroq tushunish jarayoni.

Madaniyatlararo ta'limning maqsadi xalqaro va madaniyatlararo bag'rikenglik va tushunishni oshirishdir. Bu juda ko'p shakllarga ega bo'lishi mumkin - madaniyatlararo ta'lim hech qanday holatda EFLning bir qismi emas, balki ta'limning barcha sohalarida ko'rsatkichlarga ega. Tajribali o'qitish jarayonida o'quv mashg'ulotlari eksperimental materiallardan individual qadamlar bilan emas, balki to'liq o'quv majmuasi bilan o'tkazildi. Biroq, biz faqat mavzu-rol, ijtimoiy-rol va shaxsiy-rol aloqasini o'rgatishga qaratilgan fikrlarni tasvirlaymiz. Ijtimoiy-rol muloqotni o'qitishning maqsadi talabalarni ijtimoiy rollarni qabul qilishga, ya'ni uning holati va aloqa usulini tushunishga o'rgatish edi. Talabalar so'rov, xabar berish, salomlashish, xayrlashish, minnatdorchilik, kechirim so'rash, taklif qilish uchun iboralaridan foydalanishni o'rgandilar; ular imo-ishoralar va mimikalardan foydalangan holda og'zaki bo'lmagan muloqotni o'zlashtirdilar; ona tilida so'zlashuvchilarning nutqiy va nutqiy bo'lmagan xatti-harakatlari, o'rganilayotgan til mamlakati bilan tanishdi [4.79].

Mavzu-rol muloqotni o'qitishning maqsadi: - syujet rolini qanday qabul qilishni o'rgatish, ya'ni noverbal va og'zaki xatti-harakatlar hikoya mazmuniga mos kelishi kerak; - muloqotda sheriklarning og'zaki va og'zaki bo'lmagan xatti-harakatlariga ularning rollariga muvofiq javob berish; - qabul qilingan rolga mos keladigan iboralarni ishlatish. Alohida e'tibor nafaqat o'z roliga mos ravishda o'zini tutish qobiliyatiga, balki, birinchi navbatda, suhbatdosh(lar)ning rolini, ya'ni guruh ichidagi o'zaro ta'sirni idrok etish va tushunishga qaratilgan. Shaxsiy rol muloqotni o'qitishning maqsadi: - o'quvchini suhbatdosh bilan o'zaro munosabatda bo'lishga o'rgatish, ya'ni munozara predmetiga (ob'ektiga) munosabat bildirish, sabablar keltirib olish; - muloqotning boshqa ishtirokchilari fikriga rozilik/qo'shilmasligini bildirish; - boshqalarni tinglash va ularning fikrini hurmat qilish; - shaxslararo munosabatlarni o'rnatish uchun hissiy iboralar bilan munosabatda bo'ling.

Xulosa qilib, madaniyatlararo muloqot kompetensiyani quyidagicha ta'rifladik: madaniyatlararo muloqot kompetensiyasi - chet tilida muloqot olib boruvchi shaxsning til sohiblarining ijtimoiy va nutqiy xulq-atvorining milliy-madaniy xususiyatlari, ularning urf-odatlarini, muomala qoidalari, tarixi va madaniyatidan xabardor bo'lishi hamda muloqot jarayonida ana shu bilimlardan foydalangan holda o'zga madaniyatlar vakillari bilan muvaffaqiyatli ravishda muloqotlashish qobiliyatini namoyon qila olish layoqatidir.

Haqiqatdan ham, inglizcha so'zlarni nutqda to'g'ri qo'llash uchun ta'lim oluvchilar u haqda avvalo tasavvur va tushunchalarga ega bo'lishi kerak. Madaniyatlararo aloqa qaysidir ma'noda "boshqa tillarda so'zlashuvchilar bilan teng sharoitlarda va ularning shaxsiyatlarini hurmat qilish bilan o'zaro munosabatlar" dir. Shaxsiyat va madaniyat, shuningdek, globallashuv madaniy muhitda va ular o'rtasida fikrlash tarziga, e'tiqodlariga, qadriyatlariga va o'ziga xosligiga qanday ta'sir qilishini tahlil qilish uchun aloqa intizomida o'rganiladi. Bizning fikrimizcha, madaniyat va kommunikatsiya o'zgarishi bilan birga ijtimoiy o'zgarishlar va nazariyalar jamiyatning doimiy o'zgarishini hisobga olishi kerak.

References:

1. Shukurali Atayev. "Chet tili mashg'ulotlarida madaniyatlararo ta'lim" Til va adabiyot ta'limi jurnali, 4 son, Toshkent 2021.
2. D. Joyce, A. Hengeld Teaching English as intercultural Education Challenges of Intercultural Communication". Intercultural Communication Research, 2009.
3. L.Bredella, V.Delan. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press, 1986.
4. Hymes, D. "Competence and Performance in Linguistic Theory", in Language Acquisition: Models and Methods. New York: Academy Press, 2019.